

РОЗДІЛ IV. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Пригоцький В.А., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри бізнесу і права

Вінницький інститут Університету «Україна»

Олійник О.М., старший викладач

кафедри бізнесу і права

Вінницький інститут Університету «Україна»

**ЩОДО ОБ'ЄКТИВНОЇ ЧАСТИНИ СКЛАДУ ЕКОНОМІЧНИХ
ПРАВOPУШЕНЬ**

**REGARDING THE OBJECTIVE PART OF THE COMPOSITION OF ECONOMIC
OFFENSES**

Анотація. Це дослідження є викладенням особистих об'єктивних поглядів на сутність кримінальних економічних правопорушень.

Ключові слова: юридичні відносини, економічні відносини, економічні зв'язки, кримінальне правопорушення економічного характеру.

Abstract. This study is a presentation of personal objective views on the nature of criminal economic offenses.

Keywords: legal relations, economic relations, economic relations, criminal offense of economic nature.

Постановка проблеми. Питання право-охорони економічних процесів має первинне значення у будь-якій державі. Особливо у державі з ринковим механізмом, який утворився не у результаті еволюційних процесів, а через перетворення з механізму адміністративно-управлінського.

Дискусія про юридичну природу ринкових особливостей правоохоронних заходів ще далека до свого завершення, а довгий тридцятилітній шлях становлення ринкових процесів тільки посилює її. Невизначеність у цьому питанні, що підтверджується перманентністю змін, пояснюється відсутністю тих економічних, і у першу чергу політичних успіхів, які планувались та проголошувались, як при ухваленні Декларації про державний суверенітет 1990 року [6], так і – Акту про незалежність України 1991 року [4], і особливо після результатів референдуму 01.12.1991 р. [5].

У результаті наше законодавство у загальному, і у частині кримінальної право-охорони прийшло до того, що його норми роблять можливим обґрунтувати як одну, так і іншу, протилежну позицію, які у загальному зводяться до прийняття чи заперечення того чи іншого механізму. Це можна проілюструвати постійною претензією до судової системи, і у наслідок цього застосування для право-охорони економічних процесів такого неправового механізму, як РНБО.

Відтак для уникнення використання неправових механізмів для правоохоронної діяльності нам потрібно чітко розуміння її об'єкту. Це потрібно для правильної поставки

питання: що охороняємо, і для чого. Адже відомо, що правильно поставлене питання – більша частина успіху.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблем економічної злочинності в Україні зробили Панов М.І., Андрушко П.П., Брич Л.П., Бурчак Ф.Г., Воробей П.А., Даньшин І.М., Гуторова Н.О., Пінаєв О.О., Светлов О.Я., Сташис В.В., Стрельцов Є.Л., Тацій В.Я., Хавронюк М.І. та ін. У роботах цих вчених економічна злочинність розглядалася в основному не як самостійний об'єкт дослідження, а в рамках розвитку загальної теорії кримінального права.

В роботах названих авторів розкриваються важливі, але все-таки окремі сторони розглянутої проблеми. Тому предметом цього короткого дослідження буде особистий погляд на питання сучасного розуміння об'єкта кримінального правопорушення у частині його економічної складової. Предмет має значну актуальність, оскільки з розвитком держави стає необхідним дотримання більш чіткого збалансованого паритету між суспільними інтересами і контрольними та регулятивними функціями та правами державної влади.

Мета. З огляду на указане метою дослідження є конкретне авторське дослідження критеріїв, які вказують на відсутність існування економічних відносин та у залежності від цього формулювання сукупного об'єкту кримінального економічного правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правова охорона економічних зв'язків. Демократичний процес, сьогодні уже зрозуміло, – це запровадження капіталістичних відносин з усіма супутніми їм негативними процесами. Це, окрім поступового відходу суспільства від соціального спрямування держави (хоча в Конституції і залишається відповідне положення), ще і значний «розвиток» кримінальних правопорушень в економічній площині.

Так, через самі різноманітні «ринкові» механізми, наприклад державні закупівлі, постійне реформування державних інститутів, призначення необхідних посадових осіб (наприклад, керівництва МВС), відбувається значне привласнення не тільки державних ресурсів, але і кримінальний перерозподіл майна приватного. Створюється стійке переконання: 90-ті роки повернулись.

Це не риторична форма, це – проза життя. Наприклад: Ліфтове господарство м. Вінниці. Перерозподіл замовників відбувається без огляду на пропоновані виконавцем ціни, а просто за допомогою адміністративного тиску на цих замовників. А тендерні процедури? Буде і тендер, але результат уже передбачуваний, оскільки адміністративні рішення уже прийняті. Це і є – «ринкові економічні відносини»; склад правопорушення – з усіма його складовими, зрозумілий усім, але притягнути до юридичної відповідальності за порушення економічних відносин неможливо, а тільки за порушення правових, юридичних відносин.

Різноманітність правопорушень у значній мірі групується на недосконалості економічного аспекту державного механізму, хоча наша українська влада його і постійно «спрощує», і робить все прозорішим, і прозорішим. А тому є актуальним акцентувати увагу право-охорони на об'єктивній частині економічних правопорушень.

У зв'язку із сказаним ставимо питання: «Що таке – економічні відносини?».

Сукупне класичне визначення цієї дефініції (компіляція) дає українська Вікіпедія: «Економічні відносини – відносини, що об'єктивно складаються між людьми, що беруть участь у суспільному виробництві, щодо виробництва, розподілу, обміну і споживанню

засобів [8]. Зрозуміло. І задовольняє усіх. Але, мабуть, краще сказати: «між особами», а не «між людьми». Так більше відповідає зовнішній, об'єктивній формі цих відносин.

А що таке – «юридичні відносини»?

Це, зрозуміло, також суспільні відносини, які регулюються нормами права, тобто встановленими певними правилами (нормами); це правові відносини (правовідносини), тобто які регулюються нормами права. Ця ж сама Вікіпедія зазначає: «Правовідносини – врегульовані відносини. Правовідносини виникають тоді, і тільки тоді, коли відношення регулюється нормами права. Правовідносини на відміну від інших відносин охороняються державною владою» [7].

Якщо порівняти обидва визначення, то стане зрозуміло, що відмінності майже немає, окрім «охорони державною владою». Відмінність не принципова та пояснюється тим, що Вікіпедія не є науковим джерелом. Проте є очевидним, що економічні відносини – це окрема частина відносин юридичних, оскільки і суб'єктний їх склад, і об'єкт, і предмет, і їх мотивації при виникненні та форми вираження – ідентичні. Наприклад, процес виробництва суспільно необхідного продукту, опосередковують і економічні, і юридичні відносини. Економічні: відносини між особам щодо виробництва. Юридичні: відносини між тими ж особами щодо того ж виробництва, які регулюються нормами права! А економічні відносини, що не регулюються тими ж правовими нормами? Зрозуміло усім: регулюються. То яка різниця? Її немає.

Після такого висновку можна використати аналогію основного цивілізаційного питання, тобто що первинне: «дух чи матерія», «курка чи яйце», а також юридичні чи економічні відносини. З огляду на відсутність різниці між економічним та юридичними відносинами первинним є «дух», духовний початок, а курка і яйце з'явилися одночасно. Економічні і юридичні відносини – це одне і те ж правове явище, яке віддзеркалює одні і ті ж суспільні відносини.

Тобто економічних відносин, як окремого явища, – немає, а є звичайні правовідносини з приводу суспільного майнового виробництва. Економіка є, а відносин економічних немає. Є економічні зв'язки. Які помилково ототожнюють із окремо існуючими відносинами.

Економічні зв'язки утворюють економічну систему суспільного виробництва, що об'єктивується і у суспільній свідомості, і у реальності – як «Економіка». Ця система у будь-якій державі забезпечується кримінально-правовим захистом, як окремим правовим елементом правової системи.

Завданням такого забезпечення є недопущення економічних правопорушень через створення двох різних правових механізмів:

1) превентивного усунення можливостей для поєднання окремих суб'єктивних та об'єктивних елементів, які можуть утворити склад кримінального правопорушення;

2) покарання суб'єктів такого правопорушення, як підставу усунення у майбутньому можливості поєднання окремих суб'єктивних та об'єктивних елементів, які можуть утворити склад кримінального правопорушення.

Економічний аспект кримінального правопорушення – є складним і багатоелементним явищем, яке обумовлене різною економічною природою та юридичним змістом. У боротьбі з економічними правопорушеннями держава, в особі правоохоронних органів використовує різноманітні заходи, які можна умовно розділити на дві, як і будь-який юридичний процес, основні групи: загальні та спеціальні заходи. Ці обидві сукупності правоохоронних заходів міцно пов'язані, оскільки перша група – це правоохоронні законодавчі заходи, а друга –

правоохоронна правозастосовна діяльність. Зрозуміло, що правозастосовна діяльність є продовженням законодавчої діяльності, а відтак повинна отримати від неї правовий інструмент для боротьби із кримінальними правопорушеннями в економіці. Тобто уся сукупність об'єктивних обставин, що сприяють ліквідації економічним правопорушенням, відноситься до загальних заходів, які створюють названий інструмент для правозастосовних органів. Це створюється за допомогою вироблення адекватної зовнішнім обставинам політики у галузі правоохоронної діяльності, тобто формування загальних принципів (підходів) до вирішення кримінально-економічної проблеми з урахуванням. Наприклад: встановлення основних принципів застосування кримінально-правових заходів боротьби зі злочинністю, насамперед, заходів кримінально-правової направленості; питання криміналізації і декриміналізації суспільно небезпечних діянь, тобто визначення кола діянь, визнаних і невизнаних з погляду кримінального закону злочинами; питання пеналізації суспільно-небезпечних діянь, тобто встановлення характеру їх покарання, як у законі, так і судовій практиці, питання депеналізації, тобто визначення видів і умов звільнення від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбування [9, с.104].

Кримінальна відповідальність і покарання самі по собі не здатні викоринити економічну злочинність. Однак у якості одного з заходів впливу вони здатні створити необхідні механізми позитивного впливу, що відіграє значну роль у попередженні і припиненні злочинних посягань на юридичні відносини економічного характеру (об'єкт) при застосуванні законних і справедливих заходів кримінального впливу на вину у скоєнні злочинів осіб. А відтак спеціалісти в області кримінального права приділяють належну увагу і теоретичному, і практичному аспектам посилення кримінальної охорони економічної системи держави.

Економічна система держави, як сказано вище, – це форма існування економічних зв'язків між відповідними суб'єктами всередині та ззовні країни, які створюють власність (а не вартість), і яким Конституцією [1] гарантовано однакову підтримку з боку держави, оскільки власність – це основа існування держави. Розвивають це положення також і ст. 116 «Кабінет Міністрів України» Конституції, статтях 316 «Поняття права власності», 319 «Зміст права власності», 319 «Здійснення права власності» Цивільного кодексу України [3].

Економічна система – надзвичайно складний інтегрований об'єкт правового регулювання і кримінальної охорони.

Цей об'єкт кримінально-правової охорони представляє собою складну соціально-економічну систему, що складається з окремих підсистем, які знаходяться у визначених відносинах і зв'язках один з одним. Виходячи з принципу співвідпорядкованості всієї системи як цілого і складових її компонентів, кожний з них, у свою чергу, може розглядатися як відносно самостійна підсистема. Узятий сам по собі, кожен компонент теж є визначеною, але не менш широкою системою, наприклад, система приватної власності, сфера трудових відносин і т. д. Більш того, зберігаючи свої діалектичні залежності і зв'язки зі своїм цілим, кожна з названих підсистем забезпечує належне функціонування економічної системи України в цілому.

Виходячи з цієї загальної посилки теорії систем, законодавець і наука кримінального права, встановлюють однорідність окремих підсистем, проте виділяють родові об'єкти відповідних груп злочинів і на цій класифікаційній основі будують систему Особливої частини кримінального законодавства.

Саме економічні причини являються головними у формуванні та розвитку корупції в Україні [10, с. 14]. Тому в різноманітному арсеналі заходів боротьби з негативними явищами в економічній сфері особливе місце займає кримінальний закон.

Кримінальний кодекс (ст. 1) [2] встановлює, що однією з основних задач кримінального законодавства є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, а також власності від злочинних посягань. Тобто і проти посягань на економічний аспект державного механізму – кримінальні правопорушення проти власності. Такі правопорушення, як і будь-які інші, мають свій мотив який, як правило має меркантильний характер збагачення відповідного суб'єкту правопорушення.

Деякі автори виділяють крім указанного і мотив у порушенні функціонування окремих господарських галузей чи господарських процесів і т.п. [11, с. 103].

На наш погляд і правопорушення проти власності, і порушення проти господарського процесу це – синонімічні поняття, оскільки у кінцевому рахунку – мотивом є збагачення правопорушника. А ось порушення порядку функціонування окремих галузей економіки – це вже склад злочину, який може мати і економічний, і неекономічний характер – ст. 111 «Державна зрада» ККУ [2].

Відтак злочини проти власності представляється можливим віднести до категорії економічних злочинів тільки в частині, коли об'єктом злочинного посягання є власність – приватна чи загальнодержавна. При цьому ця власність повинна бути у предметом юридичних відносин економічного характеру. Іншими словами – бути в обороті економічної системи держави. Оскільки, наприклад, просте таємне викрадення чужого майна (крадіжка) може і не завдати шкоди економічній системі держави. Але кваліфікована розмірами чи попередньою змовою крадіжка може і нанести значну шкоду економічній системі.

На підставі викладеного можна сказати, що кримінальними правопорушеннями економічного характеру є посягання на заволодіння власністю, як кінцеву мету збагачення правопорушника. При цьому кваліфікуючою ознакою є такого правопорушення є оборот майна (об'єкту посягання) в економічній системі держави

Система об'єктивного елементу складу кримінального економічного правопорушення.

Конституція [1] у статтях 14, 15, 41, 42, 43, 116 закріплює основні принципи здійснення правового регулювання економічних відносин у державі за рівноправного положення усіх форм власності; стаття 42 «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» гарантує всім право на підприємницьку діяльність. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності і не допускає зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію.

Це фактично принципи побудови системи охорони економічної діяльності кримінально-правовими засобами. Окрім цього, цими принципами запроваджується і загальне забезпечення економічної діяльності. Зокрема, держава не повинна зловживати правом та можливістю втручання у діяльність суб'єктів господарської діяльності. Наголошуємо: втручання, а не регулювання, оскільки у цих явищ різні предмети впливу на відповідний суб'єкт чи галузь. Без державного регулювання – неможливо, оскільки «дитячі» уявлення про саморегулюючу і самодостатню роль ринку, які були орієнтиром для багатьох економістів на початку нової «економічної ери», реформи, – не виправдалися. Усе виявилось набагато складніше. Без активної участі держави в економічному механізмі зараз, що зрозуміло, мабуть, усім – неможливо. Держава повинна встановлювати правила економічної діяльності, закріплюючи їх а законодавстві, а також забезпечувати реалізацію і дотримання

цих правил усіма суб'єктами економічної діяльності. Це відноситься і до забезпечення гарантій підприємницької діяльності та боротьби із підприємництвом поза оборотом економічної системи держави.

З огляду на сказане погоджуємось із спеціалістами, які зазначають, що на виконання конституційних принципів, окрім зазначеного загально-правового забезпечення, кримінальний закон охороняє найбільш важливі для інтересів держави відносини, яким злочинні посягання можуть спричинити істотної шкоди [12, с. 65].

Звідси, можна окреслити об'єкт кримінального правопорушення економічного спрямування. Це, зокрема, охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які здійснюється посягання (замах) у формі діяння чи бездіяльності, яке наносить шкоду або створює можливості небезпеку спричинення такої шкоди.

Кримінальне право вирізняє об'єкт злочину. Цей елемент є визначальною ознакою кожного злочинного діяння, характеризує його соціально-політичний зміст про суспільну небезпеку. Суспільно-небезпечна поведінка людини може бути визнана злочином тільки при тій умові, якщо вона спрямована проти певного визначеного та охоронюваного законом об'єкта. Ознаки, що характеризують об'єкт злочину, не тільки розкривають суспільну його небезпеку, але і визначають природу і індивідуальні ознаки того або іншого злочину, визначають його кваліфікацію і можливе покарання.

Для кращого розуміння умовно об'єкт злочину поділяють на складові елементи:

- загальний,
- родовий (спеціальний)
- безпосередній об'єкти.

Загальний об'єкт – це суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. Сукупність цих відносин є єдиною для усієї сукупності злочинів, при тому, що кожен окремий злочин – у результаті скоєння порушує усю систему взаємопов'язаних суспільних відносин. Загальний об'єкт злочину, його суспільно-політичні і юридичні ознаки дозволяють розкрити соціально-політичний зміст злочину, його спрямованість і суспільну громадську небезпеку.

Родовий об'єкт – це група однорідних, взаємопов'язаних суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Родовим об'єктом злочинів в економічній сфері є суспільні відносини у сфері економічної діяльності. Це сукупність відносин з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання (обігу) матеріальних благ. Так крадіжка, грабїж, розбій, шахрайство та інші злочини проти власності громадян об'єднані в одну групу тому, що всі вони спрямовані проти індивідуальної власності громадян. Індивідуальна власність виступає у якості родового (спеціального) об'єкта. Такі злочини як порушення авторських прав, порушення законодавства про референдум, порушення недоторканності житла громадян, порушення таємниці голосування об'єднані в одну главу тому, що всі вони спрямовані на політичні та трудові права людини.

Економічні злочини посягають на економічну систему, у т. ч. право власності, свободи, потреби і інтереси учасників економічних зв'язків, порушують нормальне функціонування відносин власності, економічного (господарського) механізму. Ці злочини завдають шкоди економіці, що може виражатися у прямому зменшенні активів (майна) власника, порушенні функціонування окремих господарських галузей чи господарських (виробничих) процесів і т. д.

Видовий об'єкт – це частина родового об'єкта, яка об'єднує в межах останнього групи близьких між собою суспільних відносин. Видовий об'єкт співвідноситься із родовим як частина і ціле (наприклад, злочини проти життя (здоров'я) особи, проти системи оподаткування).

Безпосередній об'єкт – це ті суспільні відносини або група відносин на які зазіхає конкретний злочин. Безпосередній об'єкт є частиною суспільних відносин, що є родовим об'єктом. Злочин проти особистості має спеціальним об'єктом особу, а безпосереднім при вбивстві – життя, при тілесних ушкодженнях – здоров'я – статті 121-129 ККУ [2].

Предмет злочину не входить у безпосередній об'єкт і утворює окремий клас ознак. Із родовим об'єктом безпосередній об'єкт найчастіше співвідноситься як частка та ціле. Буває, що у деяких випадках безпосередній і родовий об'єкти співпадають. Наприклад, спеціальним об'єктом злочинів проти індивідуальної власності громадян буде відповідно індивідуальна власність громадян. Таким же буде зміст і безпосередніх об'єктів при крадіжці, шахрайстві і при інших злочинах кожної із цих груп.

Чинним законодавством передбачені злочини, які посягають одночасно на два об'єкти. До них належать, наприклад, розбій та ін. При розбої винний чинить одночасне насильство над особистістю і викрадає чуже майно. Тому розбій посягає одночасно і на життя, і здоров'я, і на особисту власність. Злочини, що одночасно посягають на два об'єкти називають двохоб'єктними.

У деяких нормах кримінального закону безпосередній об'єкт зазначається у самому законі. Напр., у ст. 111 як безпосередній об'єкт державної зради зазначено суверенітет, територіальну недоторканність, обороноздатність або державну безпеку України. Безпосереднім об'єктом злочину можуть бути і різні види найважливіших соціальних цінностей.

Безпосередній об'єкт злочину є конструктивною (обов'язковою) ознакою будь-якого складу злочину. Його точне встановлення при кваліфікації діяння обов'язкове. Недотримання цих вимог може призвести до судових помилок. Із урахуванням безпосереднього об'єкту можна розмежовувати і суміжні склади злочинів. Наприклад, дуже схожі такі злочини, як масові безпорядки і хуліганство, але об'єкти цих діянь різні. Об'єктом масових безпорядків є основи громадської безпеки, а хуліганство посягає на громадський порядок.

Шкода об'єкту злочину нерідко спричиняється шляхом посягання на ті чи інші предмети матеріального світу. Тому поряд з безпосереднім об'єктом злочину розрізняють і його предмет. В науці кримінального права загально визнано, що предметом злочину є речі матеріального світу, діючи на які, особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин. Своєрідність механізму заподіяння шкоди цінностям, що охороняються законом, полягає в таких випадках у тому, що злочинний вплив на певні предмети матеріального світу призводить до розриву впорядкованих і врегульованих правом зв'язків між людьми з приводу цих предметів.

Предмет злочину має важливе значення в структурі складу злочину, є ознакою складу злочину, що містить специфічну інформацію, необхідну для правової оцінки злочину. У ряді випадків він є обов'язковою (конструктивною) ознакою об'єкта злочину певного виду. Предмет злочину слід відрізнити від знарядь злочинних дій. Якщо предмет злочину – це те, на що впливає злочинець, то знаряддя – це предмети, за допомогою яких вчиняється злочинне діяння. Як і безпосередній об'єкт, предмет може бути критерієм розмежування схожих

злочинних діянь. Так розкрадання майна шляхом шахрайства (ст. 190) відрізняється від спричинення майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 «Шахрайство»). Зокрема, предметом шахрайства (ст. 190) є майно, яке на момент вчинення злочину знаходилось в особи, а предметом злочину, передбаченому ст. 192 «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою», – майно, яке лише повинна була отримати особа [2].

Аналізуючи кримінальні правопорушення економічного характеру, необхідно зазначити, що кримінальна відповідальність за такі злочини передбачена, якщо злочинними посяганнями заподіяний значний збиток об'єкту посягання.

Вирішуючи питання щодо класифікації економічних злочинів, вважаємо, що найбільш прийнятним критерієм такої класифікації є видовий об'єкт суспільно небезпечного посягання, який є частиною системи родового об'єкту злочину. Це найбільш відповідає задуму законодавця щодо побудови системи економічних злочинів з тієї причини, що систему Особливої частини Кримінального кодексу України законодавець побудував, поклавши в основу класифікації кримінально-правових норм родовий об'єкт злочинного посягання. Виходячи з цього норми, які містяться в розділах Особливої частини систематизовані за критерієм видового об'єкту злочинного посягання, як частини системи родового об'єкту кримінального правопорушення.

Так, Є.Л. Стрельцов до економічних злочинів відносить злочини проти власності, а також господарські злочини, підрозділяючи їх по окремих видах, напрямкам і областям господарської діяльності в рамках всієї сфери господарювання:

1) злочини в підприємстві: статті

• 202 «Порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю» — виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 203 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності» — виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 205 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності» — виключено Законом № 101-IX від 18.09.2019,

• 206 «Протидія законній господарській діяльності»,

• 218 «Фіктивне банкрутство» — виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 220 «Приховування стійкої фінансової неспроможності» – виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами», що становлять комерційну або банківську таємницю»,

• 227 «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції»,

• 228 «Змова про зміну чи фіксування цін або примушування до їх змін чи фіксування» – виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей»,

• 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці»;

2) злочини в сфері послуг: стаття 225 «Обман покупців та замовників» – виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011;

3) інші злочини в підприємстві: стаття 201 «Контрабанда»;

4) злочини у фінансово-кредитній сфері: статті

• 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів»,

• 215 «Підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків» – виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 223 «Порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів» – виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 224 «Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів»,

• 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»,

• 207 «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті» – виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 208 «Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків» – виключено Законом № 4025-VI від 15.11.2011,

• 216 «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок» [11, С. 257-250].

Як видно із указанного значна кількість норм виключена, причому виключена одним і тим Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [13].

Із самої назви цього Закону, навіть не цитуючи пояснення правового управління Верховної Ради, стає зрозумілим необхідність та підстави прийняття цього закону. При цьому навіть у поясненнях до необхідності прийняття цього закону, на нашу думку, не указана дійсна його причина: утворення нашої держави не еволюційним, а адміністративним шляхом, що призвело до зміни економічної моделі, при значному запізненні змін у законодавстві з цього приводу.

На заміну скасованим нормам до кримінального закону введено інші норми, які тим чи іншим чином регулюють предмет правового регулювання скасованих приписів. Серед іншого це, наприклад,

• стаття 203¹ «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва»,

• стаття 218¹ «Доведення банку до неплатоспроможності»,

• стаття 220² «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи»,

• тощо.

В.О. Навроцький, проаналізувавши літературу з питань економіки, кримінального законодавства зарубіжних країн, де має місце стала і розвинута система норм про злочини в сфері ринкової економіки, встановив, що в господарській сфері ринкової економіки кримінально-правовій охороні підлягають групи суспільних відносин, що склалися:

• для захисту інтересів споживачів;

• для захисту інтересів підприємницької діяльності;

• з приводу захисту інтересів держави у забезпеченні встановленого порядку заняття господарською діяльністю.

Господарські злочини за цими критеріями згідно кримінального законодавства України В.О. Навроцький [16, С. 357] класифікував на такі групи:

- 1) посягання на інтереси споживачів: статті 227, 225, 228;
- 2) перешкоджання правомірній підприємницькій діяльності: статті 232, 206;
- 3) порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю, що складається з наступних підгруп злочинів:

- злочинне відношення до матеріальних ресурсів – розділ XIII «Злочини проти довкілля»: статті 236-254. Назва розділу VIII змінена Законом № 2617-VIII від 22.11.2018: «Кримінальні правопорушення проти довкілля» [14];

- фінансові зловживання: статті 212, 205, 222, 223, 215, 216, 220, 218;
- порушення заборон і обмежень у сфері господарювання: статті 203, 202.

З огляду на сказане ми погоджуємось із класифікацією економічних злочинів за Кримінальним кодексом Ужви Н.О. [15]. Ураховуючи сучасні зміни можна констатувати, що Кримінальним кодексом встановлена наступна система правопорушень економічного спрямування (за видовим об'єктом):

- 1) злочини проти встановленого порядку здійснення підприємницької діяльності (контрабанда; порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва; протидія законної підприємницької діяльності, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом);

- 2) злочини проти інтересів кредиторів (доведення банку до неплатоспроможності; доведення до банкрутства; шахрайство з фінансовими ресурсами; маніпулювання на фондовому ринку);

- 3) злочини проти встановленого порядку обігу грошей і цінних паперів (виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї; незаконне виготовлення, підробка, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок; підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів; порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів; виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів);

- 4) злочини проти встановленого порядку надходження коштів у державний, місцеві бюджети та позабюджетні цільові фонди (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку; ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів; ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування);

- 5) злочини, пов'язані з недобросовісною конкуренцією (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару; незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що

становлять комерційну таємницю; розголошення комерційної таємниці; незаконне використання інсайдерської інформації; приховування інформації про діяльність емітента);

б) злочини проти прав і інтересів споживачів (випуск або реалізація недоброякісної продукції);

7) злочини проти встановленого порядку приватизації майна (незаконна приватизація державного, комунального майна);

8) злочини проти власності в частині господарської діяльності відповідного суб'єкта (крадіжка; грабїж; розбій; викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання; вимагання; шахрайство; присвоєння, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою; незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї; умисне знищення або пошкодження майна; умисне пошкодження об'єктів електроенергетики; погроза знищення майна, необережне знищення або пошкодження майна; порушення обов'язків щодо охорони майна; придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом).

Наведена нами система економічних злочинів за наведеною за сучасною редакцією Кримінального кодексу дає більш чітке розмежування складів кримінальних правопорушень економічного спрямування.

Для кращого розуміння української, достатньо просунутої системи економічних правопорушень, порівняння можна коротко сказати, наприклад, про систему кримінальних правопорушень економічного спрямування в законодавстві Румунії. Вона регулюється її Кримінальним кодексом і складна. Зокрема, законодавець Румунії врегулював відповідальність за інші економічні злочини цілим рядом спеціальних законів, які передбачають відповідальність за окремі види злочинних посягань на економічний устрій Румунії, які також постійно змінюються.

Прийняття спеціальних законів, які передбачають кримінальну відповідальність за деякі види економічних злочинів за задумом законодавця захищає Кримінальний кодекс Румунії від постійних змін і доповнень, тому в Кримінальним кодексом регламентовані тільки ті злочини, які в силу своєї специфіки можуть здійснюватися при будь-якому укладі економіки. [17, С. 9]. Регулювання об'єктивної частини таких правопорушень потребує постійного вдосконалення, оскільки постійно вдосконалюється техніка скоєння таких злочинів. А відтак систематизувати кримінальні правопорушення економічного спрямування у кримінальному законодавстві Румунії за видовим об'єктом неможливо.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи розглянуте питання об'єктивної частини кримінального правопорушення економічного спрямування, можна сказати, що:

- це юридичні відносини, які урегульовують відповідні економічні зв'язки складної соціально-економічної системи, що складається з окремих підсистем, які знаходяться у взаємозв'язку між собою;

- це економічні цінності держави, порушення яких негативно може вплинути на стійкість економічної системи держави.

Система кримінальних правопорушень економічного спрямування — це сукупність небезпечних діянь або бездіяльності, що можуть негативно вплинути на соціально-економічну систему держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України (прийнятий сьомою сесією ВРУ 05.04.2001 р.). Офіційний текст. "Ін-Юре", 2003. 204 с.
3. Цивільний кодекс України: Коментар / за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. Одеса: Юридична література, 2004. 1112 с.
4. Про проголошення незалежності України. Постанова ВР УРСР. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №38. Ст. 502.
5. До парламентів і народів світу. Звернення ВРУ України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1992. №8. Ст. 199.
6. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. №31. Ст. 429.
7. Економічні відносини. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8.
8. Правовідносини. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8>.
9. Conea N. *Infractiuni prevazute in legi speciale*. Tipografia Ministerului de Interne, Bucuresti, 1993. 238 р. (Коня Н. Злочини, передбачені спеціальними законами. Бухарест: Типографія Міністерства внутрішніх справ, 1993. 238 с.).
10. Бандурка О.М., Петрова К.Я., Удодова В.І. Державне регулювання економіки: Підручник. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 160 с.
11. Стрельцов Е.Л. Экономическая преступность в Украине. Курс лекций. Предисловие профессора Мартина Финке (университет г. Пассау, ФРГ). Одесса. АО Бахва. 1997г. 572 с.
12. Новоселов Г.П. Учение объекте преступления. Методологические аспекты. М.: Норма, 2001. 117 с.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 травня 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 98. Стор. 9. Ст. 3570.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 28 листопада 2018 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 34. Стор. 83. Ст. 1198.
15. УЖВА Лілія Олександрівна. Кримінально-правова охорона економічної системи України і деяких країн зарубіжжя (порівняльне дослідження): дисертація канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеський національний морський університет. Одеса, 2004.
16. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. К.: Товариство «Знання», КОО, 2000. 771 с.
17. Уголовный кодекс Республики Молдова, принятый Законом РМ от 18 апреля 2002 года. *Официальный монитор* № 128-129 от 13.09.2002 г.